

Дегтярєва Є. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри теорії, практики та перекладу французької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВНУТРІШНЄ МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ В ЕКСТРАГОМОДІЄГЕТИЧНІЙ ОПОВІДІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ж. ЕШНОЗА “NOUS TROIS”)

Анотація. У статті розглянуто специфіку внутрішнього мовлення персонажів у французькій мінімалістичній екстрагомодієгетичній оповіді. Дослідження виконано на матеріалі роману Ж. Ешноза “Nous trois”.

Ключові слова: внутрішнє мовлення, екстрагомодієгетична оповідь, французький мінімалістичний роман.

Постановка проблеми. Внутрішнє мовлення персонажів (далі – ВМ) в оповідному просторі французьких мінімалістичних художніх текстів представлено «гнучкою» позицією оповідача. Відповідно до наведених Ж. Женеттом типів оповідачів [1, с. 229], у французькій мінімалістичній прозі виділено такі пари оповіді: інтрагетеродієгетична – інтрагомодієгетична, екстрагетеродієгетична – екстрагомодієгетична. В екстрагомодієгетичній оповіді оповідач перебуває поза подіями, але має певний стосунок до їх розвитку [1, с. 229]. Із погляду мовленнєвого структурування оповідний простір екстрагомодієгетичної оповіді становить оповідь в оповіді, в якій суб'єктно-мовленнєві плани гомодієгетичного оповідача й персонажів розгортаються паралельно [2, с. 185]. Позиція екстрагомодієгетичного оповідача є невластивою нарративній манері французьких письменників-мінімалістів у «чистому вигляді». Проте базові елементи екстрагомодієгетичної оповіді простежуються в деяких їхніх творах, як, наприклад, у романі Ж. Ешноза “Nous trois” [4].

Незважаючи на наявність психолінгвістичних (Л.С. Виготський, М.І. Жинкін, О.М. Соколов) і лінгвістичних розвідок, спрямованих на вивчення ВМ (М.Я. Блох, Н.О. Краєвська, К.Я. Кусько, О.С. Полташевська, Н.І. Романишин, С. Puech, A. Rabatel), ВМ персонажів у французьких (О.О. Андрієвська, Н.С. Буцикіна, С.Ю. Завадовська, Р.П. Осадчук), англійських (Ю.М. Сергєєва, О.А. Сєнічева, С. Puech, A. Rabatel) і німецьких (Є.О. Гончарова, В.А. Зіменкова) літературних творах, а також на дослідження типів оповіді в художньому тексті (Р.І. Савчук, J.-M. Adam, M. Bal, B. Gill, L. Guillemette, J. Kaempfer, Y. Reuter), досі не розкритою залишається специфіка ВМ саме у французькій мінімалістичній екстрагомодієгетичній оповіді.

Метою статті є виявлення особливостей ВМ персонажів в екстрагомодієгетичній оповіді у французькій мінімалістичній прозі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження ВМ в екстрагомодієгетичній оповіді розглянемо уривки з роману Ж. Ешноза “Nous trois”: *Silence dans le coupé citron. Meyer avait essayé de rengager, deux ou trois fois, l'amorce d'une conversation; Mercedes ne le suivrait toujours pas. Juste un acquiescement dissuasif, toujours les deux mêmes syllabes sans issue: le genre de fille qui se tait quand vous sortez du cinéma. Le genre qui trouve un peu vulgaire de commenter les films à chaud,*

spécialement les films-catastrophes qu'elle trouve terriblement vulgaires aussi, de toute façon. Meyer finit par laisser tomber [4, с. 78]. У наведеному фрагменті мовленнєва площина персонажа підпорядковується суб'єктно-мовленнєвому плану екстрагомодієгетичного оповідача, що формує суб'єктивний модус, у якому представлено здебільшого думки оповідної інстанції, що міститься поза дієгезисом, однак наявна в самій оповіді, про це свідчать сигнали мовленнєвої структури гомодієгетичного оповідача.

ВМ персонажа формується поєднанням непрямого мовлення (далі – НМ) з украленням голосу героя, яке корелює з розповіддю оповідача про все, що відбувається в романі: *Meyer avait essayé de rengager, deux ou trois fois, l'amorce d'une conversation; Mercedes ne le suivrait toujours pas; Meyer jetait des coups d'oeil latéraux sur Mercedes, droite et regardant droit devant elle s'ouvrir l'autoroute.* НМ уводить персонажний мовленнєвий план опосередковано, сухо, без експресивного та емоційного складників. Уживання прономінальних дієслів *se reprocher* v.pr. і *se réciter* v.pr. і *se demander* v.pr. представляє мовленнєву діяльність героя зі слів оповідача в його суб'єктно-мовленнєвому плані.

У внутрішньому прямому мовленні (далі – ВПМ) персонажа передаються його слова й думки: *De toute façon même si je garde, cette histoire, rien n'est réglé, ça ne tient pas tout un dîner* [4, с. 81]. Уживання особового займенника 1-ої особи однини *je* підсилює достовірність викладеного. Стилістично марковані елементи *l'amorce d'une conversation; ce ressassant; être au-dessous de tout; les associations foisonnent; briller en société;* повтор *à toute vitesse il en cherche un, à toute vitesse il en cherche un* належать до персонажного мовленнєвого плану, який підпорядковується мовленнєвій структурі оповідача. Вкраплення голосу героя свідчать лише про відносну самостійність персонажної мовленнєвої структури.

До суб'єктно-мовленнєвого плану оповідача, який надає оцінку тому, що відбувається з героєм, зараховуємо семантичні одиниці з описом його емоційного стану: *mal en patience; s'inquiéter; troublé; intimidé; pris au dépourvu; se montre consternant; affolé; désappointé; mécontent de lui,* які формують асоціативне поле ЗНЕРВОВАНОСТІ, НЕВПЕВНЕНОСТІ, СТРАХУ. Дейктичні маркери *juste; mêmes; toujours un peu; comme un jeune homme; à l'évidence; vraiment; pourtant; un peu trop tard; beaucoup trop tard; trop loin; au fait; absolument; quand même; nul doute* імплікують усезнання оповідача. Психологічний стан персонажа відображає також опис погоди: *Puis, vers Montélimar, le temps s'était couvert. Après qu'il se fut mis à pleuvoir, Meyer ayant stoppé le coupé pour le recapoter. Le va-et-*

vient des essuie-glaces monopolisait le son. *Il commença de trouver le temps long* [4, с. 78]. Погода зіпсувалася, пішов дощ, на душі Мейєра похмуро від небажання його супутниці спілкуватися, час ніби зупинився, звідси ВМ розгортає текстовий концепт (далі – ТК) СУМ/TRISTESSE.

Позиція екстрагомодієгетичного оповідача отримує вираження також у його внутрішніх рефлексіях (далі – ВРф), які переходять у внутрішній монолог (далі – ВМг), звернені до уявного співрозмовника-читача або до самого себе. ВМг представлені узагальненим міркуванням про дівчат (*Poursuivre cette liste des deux cent cinquante lits où Meyer a dormi, dresser ensuite celle des femmes qu'il a eues, calculer à présent l'intersection de ces ensembles; plus compliqué qu'il y paraît* [4, с. 78–79]); перерахуванням думок у дорозі (*S'inquiéter pour sa propre voiture, s'interroger sur l'assurance de cette voiture, sur l'existence ou pas d'une clause dégâts naturels dans le contrat. S'inquiéter pour Nicole et Marion, pour Cynthia, pour Élizabéth Frise et son métreur au milieu du dégât naturel. Se reprocher de s'être inquiété d'abord pour sa voiture* [4, с. 79]); наведенням асоціацій, пов'язаних із кіньми (*À partir d'un sujet pareil, à l'évidence, les associations foisonnent, les commentaires possibles ne manquent pas. Vous avez déjà la beauté du cheval, la noblesse et la fidélité du cheval* [4, с. 79–80]); припущеннями про можливу реакцію героя на поведінку Мерседес (*Meyer, quand même, pourrait se réjouir* [4, с. 81]). У концептуальному плані суб'єктно-мовленнєвий план екстрагомодієгетичного оповідача є вагомим, адже ВМ персонажа, а саме вкраплення ВПМ та ВРф, лише ілюструють ТК, імпліковані в ВМг оповідача. Його звертання до читачів *vous* не мають настанови на комунікацію, є риторичними й демонструють міркування над тим, що відбувається з героєм у реальному світі.

На синтаксичному рівні ВМг оповідача відзначаються нерівномірністю розподілу речень: від еліптичних інфінітивних *Lire les immatriculations des voitures dépassées* [4, с. 79] до складного безсполучникового *Vous avez déjà la beauté du cheval, la noblesse et la fidélité du cheval, vous avez tout ce qui concerne le cheval au cinéma, dans la peinture, dans la sculpture et dans l'agriculture, vous avez les courses, vous avez les cirques, les guerres, les sociétés fermières et les boucheries hippophagiques, vous avez tout de suite plein de trucs, vous pouvez très vite en trouver plein d'autres, vraiment le cheval est le point de départ idéal pour une conversation, l'incipit en béton* [4, с. 79–80] і складнопідрядного з одним або двома вставними реченнями *Meyer, quand même, pourrait se réjouir quand cette jeune femme supposée froide et close lui propose, tout aussi doucement, de quitter l'autoroute dès que possible et qu'on trouve un endroit pour manger, peut-être dormir aussi* [4, с. 81]. Ця синтаксична неоднорідність ВМг створює ефект «плину» думки, що не контролюється, але скеровується мовною свідомістю екстрагомодієгетичного оповідача.

В екстрагомодієгетичній оповіді має місце десемантизація, або нейтралізація [3, с. 158], гомодієгетичного оповідача, оскільки в деяких сегментах оповіді він утрачає власну сферу оповіді й «губиться» в оповіді, разом із читачем стежачи за тим, що відбувається у сфері персонажів: *Peut-être affolé par cette quantité même de commentaires, à toute vitesse il en cherche un, à toute vitesse il en cherche un* [4, с. 80]. Але відбувається лише часткова десемантизація оповідача, позиція якого в оповіді імплікується через невеликі коментарі та ремарки, що вказують на його обізнаність життєвої ситуації героїв.

За допомогою умовного способу *Conditionnel présent* оповідач висловлює свою точку зору й позначає власну присутність в екстрагомодієгетичній оповіді: *Meyer, quand même, pourrait se réjouir; Meyer devrait être trouver la vie plus tiède, plus accueillante. Il devrait la trouver plus coulante au lieu de se mettre dans des états pareils* [4, с. 81], але не в самому дієгезисі. Оповідь набуває іронічного відтінку завдяки антитезі, уведеної прийменниковим зворотом *au lieu de loc.prép.* Позиція гомодієгетичного оповідача є екстрадієгетичною, він дистанціюється від персонажів. Спираючись на власне світосприйняття, оповідач подає об'єктивну інформацію у внутрішньому перцептивному модусі, не виступаючи головним актантом оповіді й перебуваючи й у ній, і поза нею: *Nul doute que Meyer est très intimidé. Mais je ne m'affole pas. Nous n'y sommes pas. Nous avons le temps. Nous n'avancions toujours que par sursauts de quelques mètres* [4, с. 81]. Указівні прикметники *cet homme; cette liste; ces ensembles; cette voiture; cette phrase; cet animal; cette quantité; cette jeune femme*; указівний займенник *celle des femmes* та особові займенники *je* і *nous* є суб'єктивно маркованими й підтверджують позицію гомодієгетичного оповідача. Зміна у вербальному вираженні оповідача, який спочатку ніяк не виявляє себе, що створює враження, ніби оповідь ведеться сама по собі, далі експлікується через займенник 1-ої особи однини *je*, а потім підсилюється займенником 1-ої особи множини *nous*, сприяє розширенню меж відображення ситуації з погляду її осмислення оповідачем і надає твору поліфонічності.

Варіабельна нульово-внутрішня фокалізація уводить читача до перцептивної й асоціативної сфер головного героя, зберігаючи при цьому риси об'єктивного бачення. Так, нульовий фокус зображення: *Pas de demi-mesure dans la vie de cet homme, c'est tout émotion forte ou tout ennui* [4, с. 78], трансформуючись у внутрішній: *Mal en patience, regarder le paysage, compter les kilomètres faits, les kilomètres à faire. Poursuivre cette liste des deux cent cinquante lits où Meyer a dormi, dresser ensuite celle des femmes qu'il a eues, calculer à présent l'intersection de ces ensembles; plus compliqué qu'il y paraît* [4, с. 78–79], відіграє концептотвірну функцію в екстрагомодієгетичній оповіді й розгортає ТК НУДЬГА/ENNUI і ТК ВІДЧУЖЕННЯ/ISOLEMENT.

Внутрішній фокус формує перспективу зображення в не-вербалізованому внутрішньому мовленні (далі – НВМ) героя: *le va-et-vient des essuie-glaces monopolisait le son; il vit ses lèvres s'agiter légèrement, houle à peine perceptible sous l'effet d'une rafale de pensée, d'une idée sirocco; l'agonie des essuie-glaces qui râlent.* Завдяки персоніфікаціям та образним порівнянням (склоочисники, які «монополізували звук»; «ледь помітний рух губ» від «вітряного шквалу» думок; «агонія незадоволених склоочисників») передається напружена й нервова тональність концептуального простору екстрагомодієгетичної оповіді.

Фрази *Nous avons le temps. Nous n'avancions toujours que par sursauts de quelques mètres* імплікують порівняння просування машини дорогою з просуванням героя у спілкування з дівчиною. Оповідач настроєний оптимістично, говорячи, що ще є час, і хоча рух повільний, але він є. Відтак спостерігаємо розгортання ТК НАДІЯ/ESPOIR.

Висновки. У французькій мінімалістичній екстрагомодієгетичній оповіді ВМ персонажа представлено ВПМ та НВМ. ВМг і ВРф формують позицію оповідача, який частково десемантизується й розгортається паралельно з персонажною мовленнєвою структурою, що йому підпорядковується. Мовними засобами відтворення НВМ є персоніфікації, ВРф – образні

порівняння, риторичні запитання та еліпси, ВМг – еліптичні парцельовані конструкції, антитези в умовному способі, які виражають іронію, почергову зміну дійових осіб (*vous/je/nous*), інфінітивні речення з дейктичними маркерами: вказівними прикметниками та займенниками, ВПМ – повтори.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні ВМ персонажів у французькій мінімалістичній інтрагетеродієгетичній оповіді.

Література:

1. Савчук Р.І. Оповідний простір художньої прози Ф. Саган: лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Р.І. Савчук. – К., 2009. – 295 с.
2. Чернухина И.Я. Элементы организации художественного прозаического текста / И.Я. Чернухина. – Воронеж : Изд-во Воронежск. ун-та, 1984. – 115 с.
3. Genette G. Figures III / G. Genette. – P. : Seuil, Points, 1972. – 282 p.
4. Echenoz J. Nous trois / J.Echenoz. – P. : Ed. de Minuit, 2010. – 187 p.

Дегтярёва Е. А. Внутренняя речь персонажей в экстрагомодиегетическом повествовании (на материале романа Ж. Эшноза “Nous trois”)

Аннотация. В статье рассматривается внутренняя речь персонажей во французском минималистическом экстрагомодиегетическом повествовании. Исследование выполнено на материале романа Ж. Эшноза “Nous trois”.

Ключевые слова: внутренняя речь, французский минималистический роман, экстрагомодиегетическое повествование.

Dehtiarova Y. Inner speech of the characters in the extra-homodiegetic novel (based on “Nous trois” of J. Echenoz)

Summary. The article focuses on the peculiarities of the inner speech of the French minimalist extra-homodiegetic novel. The research is conducted on the material of the novel of J. Echenoz “Nous trois”.

Key words: extra-homodiegetic novel, inner speech, French minimalist novel.